

8. Шинкарук В. І. Методологічні засади філософських вчень про людину // Філософська антропологія : екзистенціальні проблеми. – К., 2000. – С. 8-48.
9. Заиченко Г. В. И. Шинкарук и антрополого-экзистенциальные озарения в философии // Філософсько-антропологічні читання 98 : до 70-річчя засновника Київської світоглядно-антропологічної школи Володимира Шинкарука. К., 1999. – С. 31-42.
10. Шинкарук В. І. Ленинизм и методологические проблемы истории философии. Историко-философский процесс и структура предмета марксистско-ленинской философии // Ленинизм и современные проблемы историко-философской науки. – М. : Издательство Наука, 1970. – С. 122-128.
11. Шинкарук В. І. Марксистсько-ленінська філософія у світлі “останніх рішень” // Філософська і соціологічна думка : тези виступів. – К. – 1995. – № 3-4. – С. 32-33.

Кливаденко Н. И. Мировоззренческие искания В. И. Шинкарука в период десталинизации философской мысли в СССР.

В работе проанализированы особенности развития отечественной философской мысли в Советской Украине как контекст формирования и генезиса философских исканий В. Шинкарука. Внимание акцентировано на философской позиции В. Шинкарука в период десталинизации философской мысли в Украине.

Ключевые слова: тоталитаризм, десталинизация, периодизация, марксистско-ленинская философия, философская доктрина.

Klivadenko N. Philosophical search of V. Shinkaruk during the de-Stalinization of philosophy in the USSR.

This paper analyzes the features of the development of Ukrainian philosophy in the Soviet Ukraine, as the context of the formation and development of philosophical search of V. Shinkaruk. Philosophical position of V. Shinkaruk during the de-Stalinization of philosophy in Ukraine is analyzed in the article.

Keywords: totalitarianism, de-Stalinization, periodization, Marxist-Leninist philosophy, the philosophical doctrine.

Сірий С. В.

**СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНІ АСПЕКТИ ВІЙСЬКОВОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ**

Оскільки руйнівні наслідки локальних війн і воєнних конфліктів сучасної доби можуть зупинити суспільний прогрес людства, автор вважає

актуальним розкрити зміст, динаміку, характер їх впливу на процеси внутрішньодержавного і міжнародного життя, зокрема у соціальній та гуманітарній сфері.

Ключові слова: війна, наслідки локальних війн і воєнних конфліктів.

Характер і природа локальних війн і воєнних конфліктів, які залишаються помітною ознакою сучасних міжнародних відносин, відбивають вплив глобалізації на суспільно-економічні і політичні процеси. Так само війни і конфлікти безпосередньо впливають як на стан кризових регіонів і розвиток сусідніх країн, так і на міжнародні відносини загалом.

Взаємодія між війною і суспільством має три аспекти: а) вплив війни на суспільство; б) вплив суспільства на війну (її еволюцію як соціального явища, перебіг, результати та наслідки); в) боротьба суспільства проти війни як загрози його розвитку та виживанню. Ці форми взаємодії визначаються властивостями держав, суспільств, самої війни та існуючими умовами [1, 66].

На наш погляд, доволі цікавою буде спроба розглянути взаємодію між війною і суспільством саме в контексті впливу міжнародних конфліктів на суспільство, зокрема соціально-гуманітарні аспекти військової діяльності.

Соціальні та політичні аспекти міжнародних конфліктів, а також сутності локальних війн і воєнних конфліктів та їх впливу на різні аспекти життєдіяльності розглянуто в працях західних політологів, соціологів, філософів і дослідників глобалізації та геополітики, зокрема Р. Арона, З. Бжезінського, Р. Дарендорфа, Г. Кіссінджера, П. Сорокіна, А. Тойнбі, Е. Тоффлера, К. Уолтца, Д. Форрестера, Ф. Фукуями, С. Хабермаса, С. Хантінгтона, Х. Хофмайстера та ін.

Цікаві підходи до аналізу природи та наслідків сучасних локальних конфліктів властиві численним дослідженням ізраїльського дослідника Б. Міллера, присвяченим різним аспектам конфліктів від виникнення до врегулювання.

Окрім секторальних досліджень ООН та її спеціалізованих установ, які присвячені окремим, частковим проблемам наслідків локальних війн, література, у якій проаналізовано вплив локальних конфліктів на економічні процеси, досі порівняно незначна. Серед праць у контексті цієї проблеми найбільш вагомими дослідженнями є книги співробітників Міжнародної академії миру (Канада) М. П'ю, Н. Купера та Дж. Гудхенда "Воєнна економіка в регіональному контексті: виклики трансформації" та доробок Д. Юнга, присвячений політекономії міждержавних війн.

Більш детально окремі аспекти впливу міжнародних конфліктів на суспільний розвиток розглянуто в працях російських учених, зокрема В. Булавіна, Д. Волкогонова, М. Жилаєва, Д. Проектора, Є. Рибкіна, В. Серебряннікова, С. Тюшкевича, Б. Урланіса, С. Шиньова. У цих роботах містяться вагомі положення та висновки, які стосуються методології аналізу проблем ядерної війни, досвіду двох світових війн, локальних і регіональних воєнних конфліктів доби “холодної війни”.

В українській науковій літературі проблеми війн і конфліктів висвітлено в працях А. Маначинського, В. Мандрагелі, Г. Перепелиці, М. Требіна.

Метою цієї статті є з’ясування того, яким чином локальні війни і воєнні конфлікти впливають на процеси внутрішньодержавного і міжнародного життя у соціальній та гуманітарній сфері в умовах глобалізації.

Головним джерелом наслідків локальних війн і воєнних конфліктів є воєнні дії, які охоплюють території окремих держав і залучають до своєї орбіти значну кількість людей, бойової техніки, зброї. Зокрема, війна 1991 р. у зоні Перської затоки, почавшись між Іраком і Кувейтом в серпні 1990 р., з часом охопила до десяти держав з населенням півмільярда людей. Чисельність армій протидіючих сторін досягла 2,6 млн. осіб. Бойові дії такого масштабу спричинили значні людські жертви, жахливі руйнування в Іраку, втрати якого становили загиблими, пораненими і полоненими до 60 тис. осіб. До цього слід додати масові, непропорційно великі втрати серед цивільного населення – 150 тис. осіб [2, 474].

Суттєвим наслідком використання збройного насильства є демографічні (найближчі й віддалені) втрати.

Для позначення найближчих демографічних наслідків використовують поняття “жертви війни” – людські втрати під час ведення бойових дій і за їх межами, у тому числі тих людей, які повністю або частково втратили працездатність, а також тих, що позбулися даху та інших умов для існування [3, 56]. Вони складаються із втрат контингенту збройних сил і жертв серед мирного населення. Як ті, так і інші можуть бути прямі, тобто внаслідок безпосереднього впливу противника, так і непрямі. Прямі, у свою чергу, поділяють на бойові, тобто спричинені бойовими діями, і небойові: жертви терору проти населення, заручники, військовополонені та інтерновані.

Порівняно незначну, а часто й найменшу частку жертв війни становлять втрати збройних сил. Вони поділяються на безповоротні і санітарні. До безповоротних втрат збройних сил відносять вбитих на полі бою, померлих від ран на етапах санітарної евакуації, зниклих

безвісти та полонених. До безповоротних втрат протиборчих сторін зараховують також небойові втрати, не пов'язані з безпосереднім веденням бойових дій: загиблі в результаті надзвичайних подій, засуджені військовими трибуналами до вищої міри покарання за різні злочини, ті, що покінчили життя самогубством, померлі від хвороб у госпіталях. До санітарних втрат збройних сил належать поранені, контужені, обпалені, хворі та обморожені військовослужбовці, які були евакуйовані з районів бойових дій у глиб території, у тиллові госпіталі.

Прямі жертви у результаті операції сил НАТО в СРЮ становили 1 тис. військовослужбовців, близько 2 тис. осіб цивільного населення, близько 7 тис. отримали тяжкі поранення [4, 98]. Воєнні конфлікти, у яких США взяли участь із часу терактів 11 вересня 2001 року, призвели до загибелі станом на липень 2011 р. щонайменше 225 тис. осіб і 365 тис. поранених, сили правлячої коаліції і військ втратили біля 31 тис. осіб. Кількість загиблих бойовиків становить від 20 до 51 тис., жертвами війни стали більш ніж 172 тис. цивільних громадян. Війни забрали життя 168 журналістів і 266 працівників гуманітарних організацій [5]. У 1994 р. у громадянській війні в Руанді загинуло 500 тис. жителів [6, 136]. Цей перелік прямих жертв локальних воєнних конфліктів, на жаль, має трагічне продовження.

Непрямі жертви війни – це люди, які загинули або втратили здоров'я через лиха і хвороби, спричинені війною. Щорічно безпосередньо в результаті бойових дій, від ножових ран, куль, бомб і наземних мін гинуть тисячі дітей. Проте демографічні наслідки міжнародних конфліктів не обмежуються вбитими, пораненими і загиблими під час бойових дій. Значно більше людей вмирає від недоїдання і хвороб, викликаних або посиленіх воєнним насильством. Перебої з постачаннями продовольства, знищення продовольчих культур і сільськогосподарської інфраструктури, роз'єднання сімей, переміщення населення, недієздатність програм і знищення структур охорони здоров'я, систем водопостачання і санітарії – все це болісно позначається на становищі населення.

Погіршення матеріальних умов життя населення під час конфлікту має як поточний, так і довготерміновий характер. Йдеться перш за все про знищення в результаті військових дій житла та іншого майна громадян. Принагідно зауважимо, що після вступу сил НАТО до Косово сербська громада краю зазнала морального приниження і фізичних втрат. Було спалено 40 тис. будинків, 140 сербських церков і монастирів, споганено або повністю знищено 250 цвинтарів [4, 101].

Внаслідок збройного протиборства відбувається порушення соціальної структури суспільства. Йдеться про те, що за сучасних умов локальні конфлікти прискорюють процес майнового розшарування суспільства. Наслідки диференціації населення зберігаються багато років, що потребує від суспільства і громадян особливого політичного, етичного, адміністративно-правового ставлення до тих або інших груп (учасників війни, учасників бойових дій, інвалідів війни). Вони – неминучий додатковий тягар для суспільства, а тому повинні враховуватися в загальній ціні воєнного насильства, яке є джерелом витрат народних сил, накопичених за попередніх мирних умов та належать майбутнім поколінням. Величезні воєнні витрати, перерозподіл фінансових і матеріальних ресурсів, робочої сили у мілітарній галузі економіки, загальне скорочення кількості працюючого населення, зниження купівельної спроможності людей – все це призводить до масового розорення дрібних і середніх підприємств. Процес зuboжіння основної маси населення посилюється за рахунок безвідплатного вилучення частини доходів через інфляцію. Про це свідчать скорочення споживання населенням продуктів харчування, скорочення виробництва товарів народного споживання. Подорожчання продуктів харчування і предметів першої необхідності супроводжується посиленням оподаткування населення.

З іншого боку, різко підвищуються прибутки незначної кількості надвеликих корпорацій у Західній Європі, що працюють на війну, зокрема таких: Boeing, General Dynamics, Lockheed Martin, Northrop Grumman, Raytheon у США та BAE Systems, EADS, Thales. Кожна з цих корпорацій щорічно виробляє товарів і послуг військового характеру на суму 24-45 млрд. дол. [7].

Майнове розшарування суспільства, прискорене розмивання середніх прошарків підсилюють соціальну напруженість, сприяють збільшенню міграційних потоків, призводять до дестабілізації суспільства.

Відчутними стають віддалені демографічні наслідки, викликані погіршенням умов відтворення населення під час війни у перші повосенні роки (міграція, скорочення народжуваності, підвищення дитячої смертності, зниження життєздатності нащадків, погіршення здоров'я жінок, скорочення кількості чоловічого населення). Вони виявляються у вигляді слабко затухаючих хвиль дефіциту певних вікових груп у статеві-віковій структурі населення.

Практично кожне збройне протиборство завжди викликає або підсилює потоки міграції і переміщення населення. Структура цих потоків вельми різномірна. Тут і вимушені переселенці, що рятуються

від конфлікту або залишаються у своїй країні, і біженці, які перетинають національні кордони, і евакуйовані, і переміщені противником особи. Від масових переміщень населення найбільше страждає Африка і Азія, проте саме це явище і його наслідки не минули жодного регіону.

Нестабільність системи міжнародної безпеки характеризується динамікою зростання кількості біженців: наприкінці 80-х рр. XX ст. у всьому світі було 14,8 млн. біженців, до середини 90-х рр. XX ст. їх кількість становила 27,4 млн., [8, 21], у 2012 році зросла до 42,5 млн. [9].

Незаконна міграція є складовою транснаціональної організованої злочинності. Зростання масштабів незаконної міграції прямо пов'язане із загрозою національній безпеці держави. Ця проблема вже давно набула загальносвітового масштабу.

Майже кожний конфлікт спричиняє великі міграційні потоки, що, у свою чергу, створює умови виникнення нових проблем, а в деяких випадках – серйозних соціальних і політичних потрясінь у країнах і цілих регіонах планети.

Міжнародні конфлікти призводять до скорочення народжуваності населення. Якщо сумарний коефіцієнт народжуваності наближається до гранично-критичного значення 2,14-2,15, то за таких показників відсутня проста заміна населення, що загрожує його відтворенню. Це, безумовно, позначиться на сталому розвитку і національній безпеці держав [10, 22].

Локальні війни і воєнні конфлікти у всіх їх проявах (перемогах і поразках) не тільки погіршують здоров'я людей, але й спотворюють їх психологію, впливають на духовний стан. Духовна шкода від збройного насильства, не залежно від його масштабів і форм, полягає в тому, що воно призводить до дегуманізації особи. Жертви насильства перебувають під впливом негативних відчуттів і емоцій: приниження людської гідності в результаті фізичного примушення; формування стійких страхів, фрустрацій та інших проявів невротів, викликаних загрозою для життя людини; горе, страждання, які пов'язані зі смертю близьких, їх хворобами, травмами; ненависть, недовіра, почуття помсти щодо тих, хто є джерелом насильства.

Війна деформує людські норми і форми поведінки. Людська поведінка біологізується, бо війна санкціонує, прямо прищеплює антисоціальні правила вбивства, руйнування, всюдозволеності. Людина соціальна, духовна, етична звіріє і опускається на рівень людини біологічної [11, 169]. При цьому деформація особистості може відбуватися непомітно, крок за кроком, у міру ескалації насильства.

Історія багатьох терористичних угруповань показує, як ідейні борці за високі ідеали поступово перетворюються на звичайних карних злочинців, для яких вбивство людини стає самоціллю.

Російський дослідник І. Ільїн називав війни “господарсько-політичним і соціально-культурним самогубством” або, в усякому разі, “самознівеченням” воюючих сторін, “культурно-руйнівним способом вирішення суперечок між ними” [12, 216]. Локальні конфлікти завдають найбільшого збитку культурі порівняно з будь-якими іншими явищами і процесами суспільного життя. У чеченській війні були знищені майже всі музеї і пам’ятники, архіви і бібліотеки, театри і студії, багато цінних творів живопису, майже всі школи і ВНЗ. Була порушена свята традиція російської армії: вживати спеціальних заходів щодо порятунку культурних цінностей у зоні воєнних дій [1, 70]. Після перемоги талібів над “Північним альянсом” в Афганістані були серйозно пошкоджені багатометрові статуї Будди, яким уже понад 2 тис. років. Перемога сил коаліції в Іраку в 2003 р. призвела до тимчасової відсутності влади, хаосу і спалаху злочинності, внаслідок чого сталося майже повне розграбування коштовностей і музейних цінностей з царських палаців Саддама Хусейна, які належали стародавній вавилонській культурі. Всього в Іраку було викрадено 176 тис. предметів культури, зокрема з музеїв – 84 тис. 249 експонатів [13, 250].

Іншими не менш тяжкими соціальними наслідками збройного протиборства є економічні. Економічні наслідки складаються з економічних витрат і втрат матеріальних ресурсів, яких зазнають сторони збройного протиборства, а також зі збитків, завданих насильством всьому світовому господарству загалом.

У сучасних війнах матеріальні руйнування стали основним компонентом збитків. Економічні витрати можуть бути прямими і непрямими. До прямих економічних витрат належать бюджетні витрати, тобто фінансування воєнних витрат з коштів державних бюджетів суб’єктів насильства; небюджетні матеріальні та фінансові витрати, тобто використання державних резервів, внутрішніх і зовнішніх позик, залучення заощаджень населення. Непрямі економічні витрати складаються з витрат мілітаризації економіки, відволікання активного населення від продуктивної праці, перебудови виробництва і зміни структури споживання сировинних та інших матеріальних ресурсів, витрат на захист господарських об’єктів від впливу бойових дій, витрат у результаті окупації частини території, масової евакуації підприємств з районів, де відбуваються збройні зіткнення, репарації. До непрямих витрат можна зарахувати також

втрату ринків збуту, руйнацію грошово-фінансової системи, зростання інфляції, за допомогою якої значна частина тягаря воєнних витрат перекладається на все населення країни.

Які б не були величезні розміри бюджетних витрат, все ж таки вони не повністю відображають витрати суспільства на війну. Другу і вельми значну частину прямих витрат складають матеріальні витрати. Немає потреби говорити про те, що в багатьох локальних війнах і воєнних конфліктах вони досягають величезних масштабів.

Економічна картина прямих втрат від локальних конфліктів – це лише видима частина “айсберга”: досить значну частину економічних наслідків складають непрямі витрати. Деякі непрямі витрати можуть продовжуватися протягом багатьох років після закінчення війни. Більше того, післявоєнна руйнація зумовлює необхідність нових позик на відновлення господарства країни. Наприклад, зруйновані війною СРЮ, Афганістан, Ірак впродовж післявоєнних років фактично перебувають на утриманні у США і ЄС. Це нагадує план Дж. Маршалла, коли з 1947 р. 17 держав Європи отримували американську допомогу на відновлення зруйнованого війною господарства.

Сотні мільярдів доларів щорічно витрачають на військові потреби замість того, щоб сприяти вирішенню життєво важливих для людства економічних і соціальних проблем. Лідером за обсягом воєнних витрат станом на 2010 р. були США, які на оборонні програми спрямували 698 млрд. дол. (порівняно з 329 млрд. дол. в 2001 р.). До першої п'ятірки країн з найбільшими воєнними бюджетами також увійшли Китай (119 млрд. дол.), Росія (58,7 млрд. дол.), Індія (41,3 млрд. дол.), Бразилія (33,5 млрд. дол.). Гонка озброєнь і неминуче суперництво є величезною загрозою для людства, на неї щороку витрачається нині понад 1630 млрд. дол. (зростання витрат становить 50 % порівняно з 2001 р.) [7].

Міжнародні конфлікти є важким тягарем не тільки для економіки воюючих держав, їх негативний вплив позначається на всьому світовому господарстві. Це виявляється у втраті традиційних джерел сировини і ресурсів, ринків збуту продукції, порушенні торгових комунікацій, ліній зв'язку, скороченні або припиненні фінансування міжнародних проектів.

Непрямі економічні витрати локальних війн і воєнних конфліктів приховані від очей стороннього спостерігача і на буденному рівні їх не видно, проте через деякий час вони здатні проявитися зниженням рівня освіти і погіршенням стану здоров'я цілих поколінь, загальним зменшенням інтелектуального потенціалу нації, погіршенням якості життя загалом.

Сучасне озброєння не лише зумовлює надзвичайні людські втрати, а й спричиняє тяжкі екологічні наслідки. Це не тільки серйозно порушує ноосферний баланс у природі, але і створює реальну загрозу взаємного знищення цивілізації і самого життя на Землі. З усіх підсумків воєнної і техногенної історії кінця XX початку XXI ст. цей, мабуть, є найтривожнішим.

Екологічні наслідки можуть бути як неминучими, тобто такими, що виникають як побічний наслідок бойових дій, так і планованими, коли об'єктами бойових дій навмисно обирають локальні або регіональні екосистеми. До планованих можна зарахувати екологічні наслідки, які можуть бути спричинені навмисним руйнуванням атомних електростанцій, хімічних заводів, сховищ палива, дамб на великих водосховищах. Вони можуть проявлятися у знищенні рослинності, посівів, родючих ґрунтів, забрудненні вод і атмосфери, підриві природної рівноваги нестійких регіональних екосистем: пустелі, тундри, тропічного лісу. Тяжкі екологічні наслідки можуть бути викликані масованим застосуванням будь-якого типу ЗМЗ.

Прикладом навмисного підриву екосистем у воєнних цілях можуть бути дії військ НАТО внаслідок авіаударів по Югославії, яких завдавали по багатьох нафтопереробних підприємствах, нафтосховищах, підприємствах хімічної та фармацевтичної промисловості. Сумарна потужність використаних під час цього боєприпасів еквівалентна дев'яти атомним бомбам, скинутим на Хіросіму. У результаті руйнування і пожеж атмосферне повітря, вода і ґрунт були забруднені сполуками сульфуру, нітрогену, діоксидами, фосгеном і хлором. Вплив цих забруднень відчувався не тільки в Югославії, а й у сусідніх країнах, зокрема в Угорщині, Греції, Румунії [14, 54].

Воєнне насильство починається як цілеспрямований акт внаслідок свідомих дій політичних керівників окремих суспільних структур. Проте розпочавшись, воно впливає на діяльність значної кількості людей, які беруть участь у процесах знищення і руйнування, спрямованих у першу чергу проти супротивника. Проте водночас війна чи конфлікт впливають на характер життя в країні, політичні чи економічні еліти якої були ініціаторами застосування сили. За таких обставин локальні конфлікти визначають специфічний стан усіх сторін суспільного життя. Рівень загострення соціальних процесів у суспільствах, що перебувають під впливом воєнних криз і конфліктів, прямо пропорційний гостроті збройної боротьби. Найважливішою ознакою цього стану є різке загострення руйнівних, деструктивних процесів. До них належать пряме знищення людей і матеріальних благ,

виснаження ресурсів і опосередковане порушення сталих умов і елементів суспільного життя. З іншого боку, за кризових умов починається мобілізація всіх сил суспільства на боротьбу з деструктивними впливами, результатом чого стає специфічна інтенсифікація суспільно-політичних процесів та підвищення соціальної напруженості.

Наслідки локальних війн і конфліктів у соціально-гуманітарній сфері є результатом прямих збитків, завданих сторонами конфлікту одна одній. Вони включають деструктивні соціальні, демографічні, духовно-етичні, економічні та екологічні зміни, які зазвичай відчутні впродовж тривалого часу. Найважливішими ознаками соціально-гуманітарної кризи є прямі й непрямі людські втрати, руйнування матеріальних активів, виснаження ресурсів, опосередковане порушення сталих умов і елементів суспільного життя. Водночас внаслідок конфлікту спостерігається мобілізація сил суспільства на подолання кризи та боротьбу з деструктивними впливами, результатом чого стає можлива інтенсифікація громадсько-політичного життя та формування антикризових стратегій.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Серебрянников В.В.* Социология войны. – М.: Ось 89, 1998. – 320 с.
2. Война и мир в терминах и определениях / Под ред. Д.О. Рогозина. – М.: Издательский дом “ПоРог”, 2004. – 624 с.
3. Военный энциклопедический словарь / [Горкин А. П., Золотарёв В. А и др.]. – М.: “РИПОЛ КЛАСИК”, 2002. – 1664 с.
4. *Никифоров Л.* Пути решения проблемы Косово // Вестник аналитики. 2006. – № 1. – С. 98 -114.
5. Estimated cost of post-9/11 wars: 225,000 lives, up to \$4 trillion : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://news.brown.edu/pressreleases/2011/06/warcosts>.
6. *Дмитриев А.В.* Насилие: социально-политический анализ. / А.В. Дмитриев, И.Ю. Зальсин. – М. : РОССПЭН, 2000. – 328 с.
7. Щорічник СІПРІ 2011. Озброєння, роззброєння та міжнародна безпека : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.sipri.org/yearbook/2011/files/SIPRIYB11UKR.pdf.
8. *Машел Г.* Последствия вооруженных конфликтов для детей. – Нью-Йорк : ООН, 1996. – 103 с.
9. ООН зафіксувала рекордну кількість біженців за останні десять років [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://novynar.com.ua/world/232897>.

10. Горбулін В.П. Стратегічні ризики – нова парадигма стратегії національної безпеки України. / В.П. Горбулін, А.Б. Качинський // Стратегічна панорама. – 2005. – № 1. – С. 18-25.
11. Сорокин П. Современное состояние России. // Новый мир. – 1992. – № 5. – С. 161-191.
12. Ильин И.А. Сочинения : в 10 т. – М. : Русская книга, 1993 – Т. 1. – 415 с.
13. Маначинский А.Я. Ирак: тайные пружины войны. – К. : Издательский дом “РУМБ”, 2005. – 416 с.
14. Сохін О.О. Біологічні та соціальні детермінанти в еволюції воєн // Наука і оборона. – 1999. – № 4. – С. 51-56.

Сирый С. В. Социально-гуманитарные аспекты военной деятельности.

Поскольку разрушительные последствия локальных войн и военных конфликтов современности могут остановить общественный прогресс человечества, автор считает актуальным раскрыть содержание, динамику, характер их влияния на процессы внутригосударственной и международной жизни, в частности в социальной и гуманитарной сфере.

Ключевые слова: война, последствия локальных войн и военных конфликтов.

Siry S. V. Social and humanitarian aspects of military activities.

As destructive consequences of modern era local wars and military conflicts can stop social progress of mankind, the author considers important to reveal the contents, dynamics and nature of their impact on the processes of domestic and international issues, particularly in the social and humanitarian sphere.

Keywords: war, the consequences of local wars and military conflicts.

Дідков О. М.

ЕКОЛОГІЧНЕ “ВИХОВАННЯ ВИХОВАТЕЛІВ”

У статті проаналізовано особливості екологічного виховання майбутніх вихователів – педагогів, яким належить працювати з дітьми дошкільного віку.

Ключові слова: людина, дитина, культура, екологія, виховання.

Вже не один десяток років спостерігаємо поглиблення глобальної екологічної кризи та низки екологічних катастроф, що сталися не тільки в Україні. У таких умовах особливого значення набуває підвищення рівня екологічної свідомості громадян. Вирішення цієї